

dr hab. inż. arch. Marta Skiba, prof. UZ
Uniwersytet Zielonogórski
Instytut Architektury i Urbanistyki
ul. Z. Szafrana 1
65-516 Zielona Góra

Zielona Góra, 14.05.2026 r.

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego

pt. *„Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956-2004.”*

I. PODSTAWA FORMALNA OPRACOWANIA RECENZJI

Podstawę formalną opracowania recenzji stanowi pismo Przewodniczącego Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Łódzkiej prof. dr hab. inż. arch. Marka Pabicha z dnia 17.03.2026 r., z prośbą o przyjęcie obowiązków recenzenta, zgodnie z uchwałą nr 6/2026 Rady Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Politechniki Łódzkiej, z dnia 6.02.2026 r., o powołaniu na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego pt. *„Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956-2004”*. Promotorem pracy jest dr hab. Artur Zaguła, prof. PŁ, a promotorem pomocniczym dr hab. inż. arch. Aleksander Serafin.

II. PRZEDMIOT I ZAWARTOŚĆ ROZPRAWY

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego pt. *„Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956-2004”*. Rozprawa przedstawia autorską interpretację ewolucji architektury polskiej w latach 1956–2004, ujmowanej przez pryzmat idei społeczeństwa otwartego Karla Poppera. Doktorant określa pracę jako opis architektury projektowanej i realizowanej w Polsce, przy czym koncepcja społeczeństwa otwartego została potraktowana jako ideowa inspiracja tej ewolucji. Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów oraz bibliografii, streszczeń w języku angielskim, polskim, ukraińskim i rosyjskim, spisu alfabetycznego nazwisk i załącznika. Bibliografia zawiera 417 pozycji, bez publikacji własnych Doktoranta. Tekst rozprawy liczy 300 stron w języku angielskim, na których zamieszczono 109 ilustracji.

Przedłożona rozprawa doktorska ma charakter teoretyczny z wyraźnym nurtem historycznym i dotyczy ewolucji architektury polskiej w latach 1956–2004, interpretowanej przez mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego przez pryzmat koncepcji społeczeństwa otwartego Karla Poppera. Autor podejmuje próbę ukazania przemian architektury w Polsce jako zjawiska nie tylko formalnego i stylistycznego, lecz także ideowego, osadzonego w szerszym kontekście społecznym, politycznym i kulturowym. Praca obejmuje analizę wybranych realizacji architektonicznych z terenu Polski, ujmowanych jako materialny zapis przemian nowoczesności, postnowoczesności i postmodernizmu. Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Introduction”, ma charakter wprowadzający i porządkujący. Autor przedstawia w nim temat i uzasadnienie jego podjęcia, określa obszar badań, stan badań, metody badawcze oraz założenia teoretyczne pracy. W tej części sformułowano także cel rozprawy, jej tezę, wyznaczono ramy czasowe i terytorialne badań oraz zaprezentowano strukturę całej dysertacji, wraz ze wskazaniem analizowanych obiektów architektonicznych.

Rozdział drugi – „The Idea of Open Society and Architecture – Ideological Background” – poświęcony został ideowym i teoretycznym podstawom dalszych analiz. Autor omawia w nim koncepcję

społeczeństwa otwartego Karla Poppera jako główny punkt odniesienia dla prowadzonych rozważań, a także przedstawia związki między teorią socjologiczną, teorią polityczną i architekturą. Rozdział ten tworzy zaplecze interpretacyjne dla dalszej części pracy, uzupełnione o historyczny kontekst polskiej kultury architektonicznej u progu badanego okresu.

Rozdział trzeci – „Social Evolution and Forms of Modernity in Poland in Years 1956–1970” – otwiera zasadniczą część analityczną rozprawy. Autor wskazuje w nim nowoczesność jako zjawisko drugiej połowy XX wieku, analizuje wpływ Karty Ateńskiej oraz filozofii marksistowskiej na architekturę w Polsce, a także podejmuje próbę odnalezienia śladów racjonalizmu Poppera w działalności polskich architektów. Rozdział ten stanowi pierwszą część właściwej analizy przemian architektury polskiej w badanym okresie.

Rozdział czwarty – „From Late Modernity to Postmodernity” – poświęcony został dalszemu etapowi przemian architektury w Polsce. Doktorant rozwija w nim wątek przejścia od późnej nowoczesności do postmodernizmu, omawia różnice ideowe u schyłku XX wieku, znaczenie transformacji ustrojowej oraz wpływ tych procesów na kształtowanie pluralizmu architektonicznego. W tej części rozprawy prezentowane są zasadnicze rozstrzygnięcia interpretacyjne dotyczące przemian polskiej architektury i ich powiązania z przemianami społecznymi.

Rozdział piąty – „Research Summary – The Architectural Context of the Open Society” – ma charakter syntetyzujący i podsumowujący. Autor zestawia w nim wcześniejsze ustalenia, podejmuje próbę ujęcia architektury w Polsce w kontekście idei społeczeństwa otwartego, formułuje główne idee wynikające z obserwacji i wyniki badań, a także wskazuje dalsze perspektywy badawcze. Rozdział ten pełni funkcję zamknięcia zasadniczego wywodu i porządkuje najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Struktura rozprawy jest wielowątkowa i w założeniu podporządkowana przyjętej logice wywodu: od wprowadzenia problemu, przez przedstawienie zaplecza ideowego i teoretycznego, po analizę przemian architektury polskiej oraz syntetyzujące podsumowanie. Układ pracy jest czytelny na poziomie ogólnym i odpowiada przyjętej przez Doktoranta koncepcji interpretacyjnej. Poszczególne rozdziały zostały uporządkowane chronologicznie i problemowo, co ułatwia śledzenie zasadniczej linii narracyjnej: od ideowego tła koncepcji społeczeństwa otwartego, przez analizę modernizmu i późnej nowoczesności, po rozważania dotyczące postmodernizmu i pluralizmu architektonicznego.

Jednocześnie należy zauważyć, że rozbudowana struktura pracy nie zawsze zapewnia pełną dyscyplinę kompozycyjną wywodu. Znaczna liczba wątków ideowych, historycznych, społecznych i architektonicznych powoduje, że proporcje między poszczególnymi częściami rozprawy nie pozostają całkowicie wyrównane. Szczególnie silnie rozbudowana została warstwa filozoficzno-interpretacyjna, co chwilami osłabia równowagę między refleksją a analizą stricte architektoniczną. Logiczny układ treści jest zasadniczo zachowany, jednak niektóre partie mają charakter bardziej eseistyczny niż ściśle naukowy.

Na poziomie kompozycyjnym mocną stroną pracy jest wyraźne domknięcie całości rozważań w rozdziale piątym, w którym Doktorant podejmuje próbę zebrania najważniejszych ustaleń i odniesienia ich do głównej idei rozprawy. Słabszą stroną pozostaje natomiast niepełna równowaga pomiędzy deklarowanym celem badawczym, mocno sformułowaną główną tezą rozprawy a zastosowanym sposobem prowadzenia argumentacji. Ostatecznie jednak struktura rozprawy pozostaje wewnętrznie rozpoznawalna i daje podstawę do odtworzenia zamierzonego toku rozumowania mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego.

Język rozprawy jest na ogół zrozumiały, komunikatywny i pozwala śledzić tok wywodu, ale nie można uznać go za w pełni dopracowany stylistycznie na poziomie doktoratu pisanego w języku angielskim. W tekście występują liczne sformułowania nienaturalne, błędy składniowe, potknięcia leksykalne i fragmenty o wyraźnie nierównym poziomie akademickiej angielszczyzny. W partiach wprowadzających i opisowych bywa wystarczająco klarowny, natomiast w partiach metodologicznych i syntetyzujących częściej pojawiają się konstrukcje niezgrabne albo po prostu niepoprawne. Przykładowo w tekście występują sformułowania typu: „for described research”, „needed to be described in an accessible form”, „author had intention”, „imitative character of such contribution would interfere with scientific shape of this text”, „highlights importance and singularity of this occurrence”

czy „In following two subsections”, które brzmią nienaturalnie albo są gramatycznie wadliwe. Widać też błędy drobniejsze, ale powtarzalne, które obniżają jakość redakcyjną: brak rodzajnika („Author also decided...”), błędna forma wyrazu („decribed topic”), niezręczne kolokacje („immediate academical attention”), nieprecyzyjne lub sztuczne konstrukcje typu „the title highlights the Open Society as an ideal in architecture” czy „the path which architecture in Poland had followed.” To nie są jedynie drobiazgi stylistyczne — ich nagromadzenie świadczy o tym, że tekst nie został wystarczająco starannie zredagowany przez biegłego użytkownika języka angielskiego. Dodatkowo styl miejscami traci naukową dyscyplinę i przechodzi w ton retoryczny albo osobisty, co w połączeniu z nierówną angielszczyzną jeszcze bardziej osłabia jakość językową. Widać to choćby w partiach, gdzie mgr inż. arch. Miłosz Gortyński mówi o „singularity of this occurrence”, „keen cognitive intuition” czy formułuje oceny typu „Popper's falsificationism is ironically contradictory”. Uchybienia te nie uniemożliwiają lektury, ale obniżają poziom redakcyjny rozprawy.

III. RECENZJA

1) ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w dyscyplinie architektura i urbanistyka

Konstrukcja rozprawy pokazuje, że Autor stara się, aby wywód bazował na kilku porządkach literaturowych jednocześnie: filozoficznym i socjologiczno-politycznym, architektonicznym oraz historycznym. Rozdział drugi buduje tło ideowe w oparciu o koncepcję społeczeństwa otwartego, a rozdziały trzeci i czwarty rozwijają narrację już na materiale architektonicznym. To sugeruje, że mgr inż. arch. Miłosz Gortyński posiada rozległą orientację w literaturze związanej z problemem pracy.

W zakresie przeglądu literatury rozprawa świadczy o znacznej pracy kwerendalnej i o szerokiej orientacji Doktoranta w źródłach filozoficznych, historycznych i architektonicznych związanych z podjętym tematem. Potwierdza to zarówno deklarowany w rozdziale pierwszym przegląd stanu badań, jak i rozbudowana bibliografia obejmująca 417 pozycji. Jednocześnie sam przegląd literatury budzi zastrzeżenia jakościowe. Z tego, jak Doktorant uzasadnia temat, wynika, że literatura pełni u niego przede wszystkim funkcję uzasadnienia wyboru tematu i budowy narracji, a słabiej funkcję krytycznego uporządkowania stanu wiedzy w dyscyplinie. Wprost pisze, że po zgromadzeniu „primary literature” rozpoczął proces budowania tekstu, a sukces pracy zależał następnie od badań terenowych i doświadczenia przestrzeni. To świadczy, że literatura jest ważna, ale niekoniecznie poddana pogłębionej analizie krytycznej jako pole sporu naukowego. Autor nie formułuje luki badawczej w sposób precyzyjny i analityczny. Najbliższy temu jest fragment, w którym stwierdza, że „such a scientific paper has not been published before”, co ma uzasadniać podjęcie badań nad demokratycznymi tendencjami w architekturze polskiej po śmierci Stalina. To jednak jest raczej deklaracja nowości tematu niż właściwie zbudowana luka badawcza. Autor nie wskazuje bowiem w sposób wystarczająco uporządkowany: zidentyfikowanych braków we wcześniejszych badaniach, istniejących stanowisk w literaturze, gdzie kończą się ustalenia poprzedników, oraz na czym dokładnie polega luka badawcza, którą jego rozprawa ma wypełnić. Szczególnie wyraźne zastrzeżenia budzi sposób sformułowania luki badawczej, która nie została przedstawiona w sposób precyzyjny i analityczny, lecz raczej zasugerowana poprzez deklarację nowości tematu. W konsekwencji rozprawa potwierdza posiadanie przez mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego ogólnej wiedzy teoretycznej, choć nie w pełni wykorzystuje ją do zdyscyplinowanego zbudowania pola badawczego i jednoznacznego określenia luki badawczej.

Główna słabość dysertacji, w mojej opinii, polega na tym, że aparat pojęciowy architektury i urbanistyki nie zawsze jest w pracy celem analizy sam w sobie, lecz często staje się materiałem ilustracyjnym dla tezy filozoficznej. Już w rozdziale pierwszym Autor deklaruje, że wybór obiektów służy przede wszystkim uchwyceniu „ideological phenomenon in the context of a changing architectural language”. To oznacza, że architektura bywa tu ujmowana bardziej jako nośnik znaczeń ideowych niż jako autonomiczne pole problemów dyscyplinarnych. Podobnie w dalszych częściach pracy główna oś interpretacji biegnie przez przeciwstawienie Poppera i Marksa, społeczeństwa otwartego i zamkniętego, a dopiero wtórnie przez własny aparat teorii architektury. W efekcie praca jest silnie zorientowaną filozoficznie, a wiedza architektoniczna nie jest zawsze rozwijana z równą głębokością jak rama ideowa. Ważne jest jednak to, że Autor sam wskazuje na ograniczenia niektórych analiz architektonicznych. Na

przykład pisze, że próba ustalenia dokładnego stopnia wpływu Karty Ateńskiej na architekturę polską nie przyniosła oczekiwanych rezultatów. To pokazuje uczciwość badawczą, ale zarazem ujawnia, że część teoretycznych ambicji związanych z historią i teorią architektury nie została w pełni dookreślona.

2) ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora;

Doktorant wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej poprzez autorski dobór materiału badawczego, zastosowanie badań in situ, obserwacji, analizy dokumentów i studium przypadku oraz próbę sformułowania własnych wniosków interpretacyjnych. Zastrzeżenia budzi jednak zbyt szeroko i nie zawsze precyzyjnie opisany aparat metodologiczny oraz nierówny poziom dyscypliny argumentacyjnej. Mgr inż. arch. Miłosz Gortyński deklaruje i częściowo realizuje własny dobór materiału badawczego, oparty na analizie wybranych obiektów architektonicznych, badaniach in situ, dokumentacji fotograficznej, obserwacji, analizie dokumentów oraz wywiadach. Wprost podkreśla, że powodzenie całego procesu badawczego zależało od odwiedzania obiektów i historycznych miejsc oraz od bezpośredniego doświadczenia przestrzeni architektonicznej. Wybór studium przypadku jako podstawowego trybu pracy wskazuje na próbę samodzielnego ukształtowania warsztatu badawczego. Procedura zgodna z „grounded theory” miała umożliwić precyzyjny dobór przykładów, a sama rozprawa jest w istocie „case study” struktur architektonicznych zlokalizowanych w polskich miastach.

Problem badawczy rozprawy nie został sformułowany wprost w jednej, wyodrębnionej formule, jednak z treści wstępu, celu pracy oraz dalszego toku wywodu wynika, że dotyczy on ustalenia, **czy i w jaki sposób ewolucję architektury polskiej w latach 1956–2004 można interpretować jako wyraz przemian ideowych prowadzących ku ideałom społeczeństwa otwartego Karla Poppera**. Problem ten Autor ujmuje także szerzej jako próbę rozpoznania relacji między architekturą, ideologią jej powstania oraz zmieniającymi się warunkami systemu społecznego.

Przetawiona główna teza rozprawy jest ambitna i nośna interpretacyjnie, ale niewystarczająco precyzyjna i zwięzła. Jest też przeciążona semantycznie, bo w dwóch zdaniach kumuluje kilka dużych twierdzeń przyczynowych, aksjologicznych i psychologicznych. Brzmienie tezy:

“the evolution of architecture in Poland was the result of human nature reacting to the aspirations of an authoritarian regime. The path from socialist realism and modernism to postmodernism reflected the Polish desire to create architectural spaces representing a subconscious urge to move towards the ideals of the Open Society, rather than the dictatorship of the proletariat.”

Po pierwsze, teza używa pojęć silnie metaforycznych lub nieoperacyjnych: „human nature”, „aspirations of an authoritarian regime”, „Polish desire”, „subconscious urge”, „ideals of the Open Society”. Są to pojęcia interpretacyjnie pojemne, ale naukowo mało ostre. Nie wiadomo dokładnie, jak zostały rozpoznane i odróżnione od innych możliwych czynników.

Po drugie, teza zawiera mocne twierdzenie przyczynowe: „the evolution of architecture in Poland was the result of...”. To znaczy, że mgr inż. arch. Miłosz Gortyński nie mówi o współwystępowaniu, analogii czy inspiracji, tylko o skutku. Taki zapis wymagałby bardzo wysokiego rygoru dowodowego, którego sama formuła tezy nie zabezpiecza.

Po trzecie, teza operuje na różnych poziomach wyjaśnienia: antropologicznym: „human nature”, politycznym: „authoritarian regime”, społecznym: „Polish desire”, psychologicznym: „subconscious urge”, ideowym: „ideals of the Open Society”, historii architektury: przejście od socrealizmu i modernizmu do postmodernizmu. To czyni ją szeroką, ale osłabia jej jednoznaczność.

Po czwarte, w powtórzeniu tezy Autor zmienia podmiot z ogólnego „Polish desire” na „Polish architects’ desire”, a „subconscious urge” zostaje rozszerzone do „the conscious and subconscious urge”. To pokazuje, że nawet na poziomie autorskiego powtórzenia zakres podmiotu i sens tezy nie są całkiem stabilne.

Teza została przez przykłady raczej zilustrowana i częściowo uprawdopodobniona niż rzeczywiście potwierdzona. W podsumowaniu Doktorant formułuje bardzo ważne zastrzeżenie: „there is no direct way to confirm direct connection between Karl Popper's theory and the evolution of architecture in Poland.”. Skoro sam Autor przyznaje, że nie ma jednoznacznej drogi do potwierdzenia bezpośredniego

związku, to znaczy, że wprowadzone przykłady: 1) nie dowodzą związku w sensie ścisłym, 2) nie falsyfikują też alternatywnego wyjaśnienia, 3) raczej pokazują paralele, zbieżności i interpretacyjne podobieństwa. Wprowadzone przykłady nie potwierdzają tezy w sposób ścisły i rozstrzygający. Stanowią one materiał ilustracyjny i interpretacyjny, który pozwala Autorowi uprawdopodobnić istnienie związków między przemianami architektury polskiej a szerszymi procesami ideowymi i społecznymi, jednak nie prowadzi do jednoznacznego dowodu bezpośredniego związku między teorią społeczeństwa otwartego Karla Poppera a ewolucją architektury w Polsce. Potwierdzenie tezy ma zatem charakter ograniczony, pośredni i interpretacyjny.

W dysertacji ciężar argumentacji zostaje przesunięty z systematycznego dowodzenia na interpretacyjne rozwijanie przyjętych założeń. W podsumowaniu Doktorant pisze, że badania pozwalają na „detailed examination of the hypothesis” oraz że opisane struktury architektoniczne pokazują „gradual transformation resulting from ideological premises and trends prevailing among Polish architects”. To nadal jest jednak poziom interpretacyjnego odczytania procesu, nie odpowiedzialnego potwierdzenia tezy. Powoduje to poważne wątpliwości – zwłaszcza wobec przyjętego w rozprawie implicite założenie, że otwartość społeczeństwa w sensie Poppera znajduje stosunkowo bezpośredni wyraz w „otwartości” architektury lub urbanistyki. Historyczny rozwój architektury polskiej po II wojnie światowej pokazuje bowiem zjawisko bardziej złożone. Największa ekspansja modernistycznych i funkcjonalistycznych układów przestrzennych, powiązanych z ideami Karty Ateńskiej, nastąpiła w Polsce właśnie w okresie systemu komunistycznego, a więc w warunkach społeczeństwa politycznie zamkniętego. Z kolei po 1989 roku, mimo poszerzenia wolności politycznej i gospodarczej, pojawiły się liczne formy przestrzennie bardziej zamknięte, selektywne i odgradzone. Oznacza to, że między modelem społecznym a formą architektoniczną nie zachodzi relacja prosta ani jednoznaczna. „Otwartość” polityczna, „otwartość” ideowa i „otwartość” formy przestrzennej nie są pojęciami tożsamymi, a ich utożsamienie prowadzi do nadmiernego uproszczenia analizowanego problemu.

Precyzja wypowiedzi oraz niewystarczające zawężenie pojęć, co Doktorant rozumie przez „otwartość” architektury, pozostaje wiodącym mankamentem rozprawy. Bez doprecyzowania (zdefiniowania) używanych określeń trudno uznać, że możliwe jest przekonujące powiązanie popperowskiej idei społeczeństwa otwartego z konkretnymi cechami formy architektonicznej. W mojej ocenie rozprawa nie oddziela dostatecznie cech architektury wynikających z idei od cech będących konsekwencją warunków ekonomicznych, materiałowych i technologicznych. Dotyczy to zwłaszcza architektury okresu PRL, której uproszczenie formalne, powtarzalność, standaryzacja i szerokie zastosowanie prefabrykacji były w znacznym stopniu związane z gospodarką niedoboru, presją na szybkie zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych oraz uprzemysłowieniem procesu budowlanego. Źródła literaturowe wskazują wprost na związek systemu mieszkaniowego z „economics of shortage”, czyli: rozwój prefabrykacji jako odpowiedzi na kryzys mieszkaniowy i potrzebę masowej produkcji, a także trudności materiałowe wpływające nawet na detale i rozwiązania elewacyjne w powojennym modernizmie w Polsce. To znaczy, że uproszczenie formy, ograniczenie materiału, powtarzalność i standaryzacja mogą być skutkiem: ekonomii, dostępu do technologii, maszyn, organizacji produkcji materiałów, przyjętej polityki mieszkaniowej, a nie wyłącznie albo nawet nie przede wszystkim skutkiem „idei”. W tej sytuacji przypisywanie tych cech przede wszystkim inspiracjom ideowym prowadzi do zawężenia perspektywy analizowanego zjawiska. Okoliczność ta wskazuje, że teza rozprawy nie może zostać uznana za w pełni potwierdzoną w sensie metodologicznym, choć pozostaje interesująca i częściowo uprawdopodobnioną propozycją interpretacyjną.

Autor deklaruje bardzo szeroki zestaw metod: “comparative, critical rationalist, critical historical, comparative and systemic review, qualitative approach, bricolage, observation, document analysis, interviews, grounded theory, case study, heuristic techniques”. Taki katalog pokazuje ambicję, ale nie zawsze pozwala jednoznacznie odtworzyć, która metoda służy rozwiązaniu postawionych problemów, jak przebiegał proces analityczny i na jakiej podstawie przechodzono od obserwacji do wniosków. W konsekwencji samodzielność badawcza jest widoczna, ale nie zawsze dostatecznie zdyscyplinowana metodologicznie. W mojej ocenie rozprawie mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego zabrakło operacjonalizacji pojęć i katalogu ostrych cech architektury poddawanych jednolitej ocenie, dlatego w efekcie analiza ma charakter swobodnej interpretacji. Właściwsza byłaby metoda ustrukturyzowanego porównawczego studium przypadków, oparta na matrycy cech i kontroli alternatywnych wyjaśnień. Pewną wątpliwość budzi też sposób, w jaki Autor opisuje relację między własną pracą a opiekunem

naukowym. W części metodologicznej zaznacza, że teoretyczne założenia badawcze zostały „verified and accepted by the supervisor”. Nie jest to niczym niewłaściwym, ale osłabia obraz pełnej autonomii konstrukcji metodologicznej, zwłaszcza że aparat badawczy i tak jest w pracy miejscami nieostry. Dodatkowo część argumentacji ma charakter bardziej eseistyczny i interpretacyjny niż ściśle analityczny. Autor odwołuje się do doświadczenia przestrzeni „in a physical and metaphysical way”, a miejscami także do własnego zaangażowania i pasji badawczej – co może być wartościowe poznawczo, lecz nie zastępuje procedury naukowej.

Całość rozprawy nie jest pozbawiona logiki, jednak jest to logika narracji, nie zaś logika w pełni zaprojektowanego procesu badawczego. Autor konsekwentnie rozwija opowieść o przemianach architektury polskiej jako wyrazie zmian społecznych i ideowych, lecz nie konstruuje wystarczająco precyzyjnego aparatu badawczego, który pozwalałby tę opowieść jednoznacznie zweryfikować. Spójność pracy należy więc uznać za częściową: wystarczającą na poziomie kompozycji i ogólnego toku argumentacji, lecz osłabioną na poziomie metodologicznym.

Mimo wskazanych zastrzeżeń rozprawa wykazuje, że Doktorant posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, rozumianą jako zdolność do wyboru problemu badawczego, zgromadzenia materiału, przeprowadzenia analiz oraz sformułowania własnej interpretacji wyników. Samodzielność ta jest widoczna przede wszystkim w autorskim doborze przypadków, pracy terenowej i konsekwentnym prowadzeniu wywodu, choć wymagałaby większej dyscypliny metodologicznej, precyzyjniejszej operacjonalizacji pojęć oraz silniejszego powiązania wniosków z procedurą dowodzenia.

3) ocena wraz z uzasadnieniem, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

Autor w części „Research Rationale” wskazuje, że „such a scientific paper has not been published before” (s.4), natomiast w części „State of the Art” (s. 6-12) stwierdza, że nie istnieją inne prace opisujące ewolucję architektury polskiej drugiej połowy XX wieku w kontekście teorii Open Society, a nawet że nie ma publikacji próbujących odpowiedzieć na to pytanie. Sformułowania te potwierdzają przekonanie Doktoranta o nowości podjętego tematu, nie stanowią jednak jeszcze pełnego i precyzyjnego określenia luki badawczej. W rozprawie zabrakło wyraźnego wskazania, jakie obszary dotychczasowych badań są niewystarczające, jakie ich ograniczenia uzasadniają potrzebę nowego ujęcia oraz jaki konkretny deficyt poznawczy ma zostać przez pracę uzupełniony. Autor nie doprecyzowuje, jakie pytania badawcze wynikają z tej luki oraz jakie kryteria pozwalają przełożyć pojęcia filozoficzne Poppera na analizę form, funkcji, estetyki i społecznego oddziaływania architektury.

Za oryginalny uważam sam wątek interpretacyjny: którego Autor nie ogranicza się do klasycznej historii architektury, lecz proponuje odczytanie wybranych realizacji jako materialnych śladów przemian ideowych i aspiracji wolnościowych społeczeństwa. W tym sensie praca niewątpliwie zawiera autorską propozycję interpretacyjną.

Cel został sformułowany bardzo ambitnie - zakłada identyfikację „core inspiration” całej ewolucji architektury. To jest cel bardzo szeroki, trudny do operacjonalizacji i wymagający bardzo precyzyjnego zaplecza dowodowego. mgr inż. arch. Miłosz Gortyński formułuje cel następująco:

“The aim of the dissertation is to identify the core inspiration behind this aesthetic evolution understood as an ideal described by Karl Popper, the author of the sociological and political theory of the Open Society.”

Realizację tak określonego celu umożliwiłoby doprecyzowanie aparatu pojęciowego i metodologicznego, w szczególności przełożenie popperowskiej idei społeczeństwa otwartego na zestaw rozpoznawalnych cech architektury i urbanistyki. Autor powinien wskazać, jakie właściwości przestrzenne, formalne, funkcjonalne lub kompozycyjne mogą świadczyć o inspiracji tym ideałem oraz w jaki sposób można je odróżnić od cech wynikających z innych uwarunkowań: politycznych, ekonomicznych, technologicznych, materiałowych czy stylistycznych. Dopiero taka operacjonalizacja pozwoliłaby przeprowadzić porównywalną analizę przypadków i ocenić, czy ewolucja estetyczna architektury w Polsce rzeczywiście może być interpretowana jako przejaw dążenia ku ideałowi społeczeństwa otwartego, czy też jest jedynie z nim luźno kojarzona na poziomie interpretacyjnym.

Metoda badawcza nie została dobrana tak, aby jednoznacznie odróżnić rozpoznanie od badania ewolucji architektury. Doktorant nie pisze wprost: 1) jaka metoda służy rozpoznaniu cech pojedynczego obiektu? 2) a jaka służy wnioskowaniu o ewolucji architektury jako procesu historycznego? W efekcie zastosowane „case study” dobrze nadaje się do rozpoznania i interpretacji pojedynczych przykładów, ale samo „case study” nie wystarcza jeszcze do wykazania ewolucji ogólnej, jeśli nie zostanie wsparte wyraźnym modelem porównawczym i jasno opisanym sposobem syntezy wyników. Autor nie formułuje wyraźnie uporządkowanego zestawu pytań badawczych, które prowadziłyby krok po kroku do realizacji celu. Innymi słowy: pytania są obecne implícite, ale nie zostały zhierarchizowane, nie wiadomo, które z nich są kluczowe, i nie widać jednoznacznie, jak każde z nich ma prowadzić do weryfikacji celu lub tezy. To osłabia logikę całej konstrukcji.

Zatem dobór metod badawczych nie został w rozprawie dostatecznie jasno podporządkowany dwóm odrębnym zadaniom: rozpoznaniu relacji między architekturą, ideologią i systemem społecznym oraz uchwyceniu ewolucji architektury polskiej w czasie. W rezultacie przejście od rozpoznania cech poszczególnych obiektów do rekonstrukcji procesu ewolucji architektury nie zostało metodologicznie w odpowiednim zakresie wyodrębnione i uzasadnione.

Wykorzystane do potwierdzenia tezy przykłady architektoniczne pozwoliły mgr inż. arch. Miłoszowi Gortyńskiemu jedynie: opisać kierunek przemian, wskazać podobieństwa ideowe oraz zbudować narrację interpretacyjną, ale nie pozwalają wykazać, że to właśnie idea społeczeństwa otwartego stanowiła podstawową inspirację tej ewolucji.

Najważniejsze, w mojej ocenie, niedookreślenie dysertacji to brak informacji, **czy przedstawione w pracy obiekty są dobrane jako reprezentatywna próba, jako studia przypadków krytycznych, jako przykłady typologiczne, jako sekwencja chronologiczna, czy jako autorski kanon ważnych realizacji.** Autor bazuje jednocześnie na kilku porządkach: chronologicznym, stylistycznym, funkcjonalnym, ideologicznym, biograficznym i miejscami na osobistych doświadczeniach in situ. W efekcie materiał jest interesujący, ale jego dobór sprawia wrażenie bardziej eseistycznej panoramy niż rygorystycznie skonstruowanego korpusu badawczego.

Szczególnie problematyczne jest to, że Doktorant przypisuje bardzo różnym obiektom podobną rolę w „drodze ku społeczeństwu otwartemu”. W podsumowaniu pisze wręcz, że „every building was an element of pathway to the Open Society”, po czym interpretuje kolejno bardzo różne realizacje: Textilimpex, Plac Leńskiego, Pałac PZPR, Okrągłak, dom turystyczny PTTK, halę sportową, teatry, kino Kijów, dworzec w Tychach, Panoramę Raclawicką, Śnieżkę, Spodek, osiedla Hansenów i budynki uczelni. To pokazuje skalę problemu: zamiast zastosowania wspólnej matrycy analizy, pojawia się szereg luźnych, często intuicyjnych propozycji odczytania znaczeń. Taka różnorodność mogłaby być uzasadniona, gdyby została podporządkowana jasno określonej procedurze porównawczej.

Rozprawa doktorska mgr inż. arch. Miłosza Gortyńskiego zawiera element oryginalności przede wszystkim w samym ujęciu problemu badawczego, polegającym na zestawieniu teorii społeczeństwa otwartego Karla Poppera z ewolucją architektury polskiej po 1956 roku. Jest to perspektywa niewątpliwie autorska i dotąd nie podejmowana, co nadaje pracy walor nowości problemowej. Jednocześnie należy odróżnić nowość tematu od oryginalnego rozwiązania problemu naukowego w sensie ścisłym. Sama rozprawa nie prowadzi bowiem do jednoznacznego wykazania bezpośredniego związku między teorią Poppera a rozwojem architektury w Polsce, co Autor uczciwie przyznaje w części podsumowującej. W rezultacie pracę trafniej oceniać jako oryginalną próbę interpretacji i autorskiego uporządkowania materiału niż jako w pełni przekonujące rozwiązanie jasno zdefiniowanego problemu naukowego.

Największą wartością rozprawy jest odwaga badawcza Doktoranta i próba wypracowania własnej, interdyscyplinarnej perspektywy interpretacyjnej wobec architektury polskiej lat 1956–2004.

IV. WSKAZANIE DOBRYCH I SŁABYCH STRON ROZPRAWY

Recenzowana rozprawa doktorska ma swoje mocne, ale również słabsze strony:

Mocne strony pracy:

- temat jest ambitny, interdyscyplinarny i potencjalnie oryginalny;

- Autor podejmuje interesującą próbę powiązania teorii społeczeństwa otwartego Karla Poppera z przemianami architektury polskiej lat 1956–2004;
- rozprawa ma szeroki horyzont historyczny, filozoficzny, społeczny i architektoniczny;
- Doktorant wykazuje dużą erudycję i znajomość literatury dotyczącej modernizmu, postmodernizmu, teorii architektury oraz przemian polityczno-społecznych;
- dysertacja pokazuje architekturę nie tylko jako formę estetyczną, ale jako zjawisko kulturowe, ideowe i społeczne;
- Autor zgromadził obszerny materiał przykładowy obejmujący różne okresy, style i typy obiektów;
- wartością pracy jest bezpośredni kontakt Doktoranta z analizowanymi obiektami, deklarowane badania in situ, dokumentacja fotograficzna i osobista obserwacja;
- rozprawa ma czytelną ogólną narrację: od kontekstu ideowego, przez przemiany architektury, do próby syntezy;
- praca może mieć wartość dokumentacyjną i popularyzacyjną dla refleksji nad architekturą polską drugiej połowy XX wieku;
- Autor podejmuje próbę samodzielnej interpretacji przemian architektury, a nie tylko odtworzenia znanych ustaleń historycznych.

Słabe strony pracy:

- brak jednoznacznie sformułowanych pytań badawczych;
- luka badawcza została wskazana, ale nie została dostatecznie zoperacjonalizowana;
- nie wiadomo dokładnie, czy luka ma charakter historiograficzny, teoretyczny, metodologiczny czy interpretacyjny;
- główna teza nie została wystarczająco powiązana z metodologiczną konstrukcją pracy;
- zastosowane metody są wymienione, ale nie pokazano precyzyjnie, jak zostały użyte w analizie konkretnych obiektów;
- brak wspólnej matrycy analitycznej dla analizowanych przykładów architektury;
- dobór przykładów jest nadmiernie heterogeniczny: obok siebie pojawiają się obiekty administracyjne, mieszkaniowe, sakralne, kulturalne, edukacyjne, handlowe, sportowe i infrastrukturalne;
- kryteria doboru obiektów są zbyt szerokie i nie gwarantują ich porównywalności;
- nie wiadomo, czy analizowane obiekty tworzą próbę reprezentatywną, zestaw przypadków kluczowych, sekwencję typologiczną, czy autorski wybór przykładów;
- związek między teorią Poppera a konkretnymi cechami architektury bywa bardziej postulowany niż udowodniony;
- pojawia się ryzyko nadinterpretacji ideowej;
- praca miejscami ma charakter eseistyczny, a nie ściśle badawczy;
- nie zawsze wyraźnie odróżniono opis historyczny, interpretację Autora i wynik badawczy;
- wywód zachowuje spójność narracyjną, ale jego spójność metodologiczna jest osłabiona;
- wnioski nie zawsze wynikają wprost z przeprowadzonej, kontrolowalnej procedury analitycznej.

Ostatecznie rozprawę należy ocenić jako pracę interesującą i pod względem tematycznym wartościową, lecz wymagającą krytycznej oceny w zakresie warsztatu metodologicznego, operacjonalizacji pojęć oraz sposobu weryfikacji głównej tezy.

V. PYTANIA DO DOKTORANTA

1. W jaki dokładnie sposób Doktorant zoperacjonalizował pojęcie „społeczeństwa otwartego” na potrzeby analizy architektury? Jakie cechy obiektu lub procesu projektowego uznawał za wskaźniki tej kategorii?
2. Na jakiej podstawie metodologicznej dobrano badaną grupę realizacji i dlaczego właśnie te obiekty uznano za reprezentatywne dla kolejnych faz przemian?
3. Jak wyglądał komponent empiryczny oparty na wywiadach lub ankietach: ilu było respondentów, jak ich dobrano, jakie pytania zadano i jak wykorzystano wyniki w argumentacji?
4. Skoro sam Autor zaznacza brak możliwości bezpośredniego potwierdzenia związku między teorią Poppera a ewolucją architektury polskiej, to czy główną osią pracy nie powinna być raczej interpretacja analogii niż weryfikacja tezy o związku?

VI. PODSUMOWANIE

Podsumowując, rozprawa podejmuje ambitny, oryginalny i interdyscyplinarny temat, łącząc przemiany architektury polskiej lat 1956–2004 z teorią społeczeństwa otwartego Karla Poppera. Jej wartością jest szeroki kontekst historyczny, społeczny i ideowy, rozbudowany materiał przykładowy oraz próba samodzielnej interpretacji architektury jako zjawiska kulturowego, a nie wyłącznie formalnego czy stylistycznego.

Biorąc pod uwagę całość przedstawionej rozprawy, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska autorstwa mgr. inż. arch. Miłosza Gortyńskiego pt. „*Karl Popper's Theory of the Open Society in the Evolution of Polish Architecture in the Years 1956-2004*” spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim mimo wskazanych słabości metodologicznych.

Rozprawa prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie architektura i urbanistyka oraz potwierdza jego zdolność do samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Podejmuje oryginalny problem badawczy, polegający na próbie powiązania ewolucji architektury polskiej lat 1956–2004 z teorią społeczeństwa otwartego Karla Poppera. Jednocześnie należy podkreślić, że oryginalność tematu i szerokość ujęcia nie są w pełni wsparte odpowiednio zdyscyplinowaną konstrukcją metodologiczną. Cel pracy został zarysowany, ale nie został wystarczająco precyzyjnie sformułowany; brak jednoznacznych pytań badawczych, pełnej operacjonalizacji luki badawczej oraz spójnej matrycy analizy przykładów architektury. W konsekwencji główna teza nie została w pełni przekonująco zweryfikowana, a część wniosków ma charakter interpretacyjny. Wskazane zastrzeżenia ograniczają siłę dowodową rozprawy, lecz nie przekreślają jej wartości poznawczej, erudycyjnej i interpretacyjnej. Należy podkreślić, że zastrzeżenia dotyczą przede wszystkim stopnia metodologicznej precyzji, nie zaś braku samodzielności czy wartości naukowej opracowania. Praca stanowi samodzielne opracowanie naukowe, podejmuje oryginalny problem oraz wnosi własną propozycję odczytania przemian architektury polskiej drugiej połowy XX wieku.

W związku z powyższym uznaję, zgodnie z art. 187 ustawy z dnia 20.07.2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 ze zm.), że rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim i może stanowić podstawę do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Marta Skiba